ԵՐԵՍՈՒՆ ԵՒ ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 3379 — ՇԱԲԱԹ 8 ՅՈՒՆՎԱՐ 1883 — Ն. Տ. 20 ՅՈՒՆՎԱՐ

ՊԱՐԿ

ԼՐԱԳԻՐ

ԳԱՅՄԱՆ

Տարեկան գին Կ. Պոլսոյ համար 10 Մէճիտիէ
» Գաւառաց » 12 »
Վեցամսեայ » Կ. Պոլսոյ » 5 1/2 »
» » Գաւառաց » 6 1/2 »
Օտար թղթատարով ղրկուած 2 1/2 լիրա
Յանուցման տողը մէկ անգամի համար 3 ղրշ
երկու անգամի համար 2 ղրշ է. աւելի անգամներու համար դատ սակարկութիւն կը լինի։

30 ՓԱՐԱՁ — ՀԱՆԱՊԱՀՈՐԵԱՑ — 30 ՓԱՐԱՁ

ԳԱՅՄԱՆ

Դուրս փնտրած լրագրաց համար ծախքը խմբագրութեան վրայ է։
Լրագրոյս վերաբերեալ նամակ գրուիլին խմբագիր—Տնօրէնին ս. Կ. Պոլիս Բիզա փաչա եօղուշը, թիւ 33 Մասիսի գրասենեակը։
Ձանրու ծախքը չվճարուած ղունուիր։
Զտպուած նամակ, յօդուած, եւայլն ետ չեն տրուիր։

ՀԱՆԱՊԱՀՈՐԵԱՑ

ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Խառն. — Հեռագրական.— Ազգային լուրեր. — Ազգային տեսութիւն (1882–1883, շար.) — Այլ եւ այլ լուրեր. — Թղթակցութիւն (Վան). — Հայաստան եւ Հայք (Վերջ)։

Կ. ՊՈԼԻՍ 8 ՅՈՒՆՎԱՐ

Ա. ԶԴ.

Լրագրոյս երէսմոտ կանոնաւորութիւնն ապահովելու համար՝ պարտաւորուած ենք բաժանորդագրութեանց կանխիկ վճարման կանոնը ճշդիւ գործադրել ինչպէս Պոլսոյ, նոյնպէս և գաւառաց մէջ։ Հետեւաբար կը ծանուցանենք մեր գաւառական պատուական բաժանորդաց թէ իրենց բաժանորդութեան գումարը լրանալուն՝ եթէ կուզեն դարձեալ շարունակել, պարտին օր առաջ ծանուցանել և միանգամայն նոր բաժանորդագինը ղրկել, որպէս զի լրագրոյս յուշարկումը դադրեցնելու չպարտաւորին։ Իսկ լրագրոյս հոդարարձու կամ գործակալ գտնուած տեղերու համար առ առաւելն մէկ ամիս պայմանաժամ որոշած ենք։ Եթէ ամսոյ մը մէջ ըստ կամ բաժանորդագրութիւնը մինչեւ այն ամսոյն վերջը մեր ձեռքը չհասնէին, այնպիսեաց ալ լրատիրը դադրեցնելու պիտի պարտաւորինք։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Վեհ. Սուլթանն՝ հաշուակալութեան դիւանին Ա. քարտուղար Զիւհտի էֆէնտին Իւլսի Ա. տաղիճան և Աստուց Տ. Պետրոս Իկիտիս Պատրիարքին Ա. կարգի մէճիտիէ պատուանշան շնորհեց։

Ռուսաց Ալէքսանդր Գ. կայսրը բատական գործոց նախարար Ա. Տիմ փաշային և պետական խորհրդոյ նախագահ Սերվեր Գուլաբին Ս. Անդրէայ պատուանշանին մեծ գաւազանը, կայսերական գիւանին Պէյլիկճի Օսման էֆէնտիին Ս. Սթանիսլասի պատուանշանին մեծ ժապաւէնը, Վեհ. Սուլթանին սենեկապետ Բաղրատ պէյին Ս. Սթանիսլասի Բ. պատուանշանին և արտաքին գործոց նախարարութեան խորհրդականի օգնական Իւլիա էֆէնտիին Ս. Անդրէայ Բ. պատուանշանը ղրկեց։

Ֆրանսայի Հանրապետութեան նախագահը Մեծ Եպարքոս Բարձր. Սալիա փաշային Պատուոյ Լեգէոնի պատուանշանին մեծ ժապաւէնը, արտաքին գործոց նախարարութեան խորհրդական Ցատեան Յաքութիւն էֆէնտիի, Միւնիր պէյի և Բեգեթ պէյի նոյն կարգին Բ. պատուանշանը, Նշան էֆէնտիին Գ. պատուանշանը և Նաում էֆէնտիին, Վէբկի էֆէնտիին և Նուրման էֆէնտիին նոյն կարգին Դ. պատուանշանը տուաւ։

Անգլիական դեսպանատան Ս. Թարգման Պ. Մարինիչ նախընթաց օրը Բ. Դուռն երթալով ծանուցած մը յանձնեց արտաքին գործոց նախարար Արիֆի փաշային։ Անգլիական կառավարութիւնը սոյն ծանուցագրով կ'ըմբռնէ Բ. Դրան թէ Թունիսի նաւարկութեան խնդրոյն առժամ. լինելու դումարուելիք դեսպանախորհրդը մինչև փետր. 4 յետաձգուած է։ Բ. Դուռն Անգլիոյ առաջին ծանուցագրին տակալին պատասխանած չլինելով, կը կարծուի թէ պատասխան պահանջուած է։

Մայրաքաղաքիս Գերմանական նեսան Պ. Ռատովից չորեքշաբթի միւսն կայսերական պալատը ճաշոյ։ Դեսպանատան դիւաւոր պաշտօնատարը, Մեծ–Եպարքոս Բարձր. Սալիա փաշա և այլ քանի մը նախարարք ներկայ էին։

Վերջին թղթաբերով եկած Եւրոպական լրագրաց մէջ կը տեսնենք թէ Եւրոպական մեծ մայրաքաղաքաց Օսմանեան դեսպանութիւնք կարնոյ խնդիրը կարեւորութենէ զուրկ յայտարարած էին, որովհետեւ մանաւանդ Վիէննայի, Փարիզի և Լոնտոնի լրագրաց մէջ մեծ կարեւորութիւն տրուած էր կարնէն ղրկուած լրոց, և քաղաքական խորհրդածութիւնք եղած էին այս առթիւ։

Վաղբի՝ Գերմանիոյ մնոր արքունեաց քով Ռուսոյ ունեցած դեսպանութենց ջնջուելուն վրայ խօսելով՝ խորհուրդ կուտայ կայսերական կառավարութեան որ մեծ տերութեանց քով ունեցած Ս. կարգի դեսպանութիւնները ջնջելով Բ. կարգի դեսպանութիւններ հաստատէ, և այս անօրինութենէն յառաջ եկած դումարներն հանրային կրթութեան և հանրօգուտ շինութեանց յատկացնէ։

Պերլինի դաշնագրին 13 րդ յօդուածը կը տրամադրէ որ Սերպիոյ թողուած տեղերու բնակիչք իրենց անչարժ ստացուածքներն աղատօրէն վայելելու իրաւունք պիտի ունենան։ Սակայն Սերպիոյ կառավարութիւնը քանի մը տարի առաջ նոր օրէնք մը հաստատեց, որով զօրութեամբ մեծ կալուածատէրաց կալուածներուն մէկ մասն առնլով գիւղացւոց պիտի բաժնէ և անոնց արժէքը 6 տարւոյ ժամանակամիջոցի մէջ պիտի վճարէ տարեկան վճարքով մը և 0/0 ին 6 տոկոսով։ Բ. Դուռը Պերլինի դաշնագրին 13 րդ յօդուածին տրամադրութեանց յենլով բողոքեց այս օրէնքին դէմ և յանձնախմբի մը կազմութիւնը խնդրեց, որպէս զի այս նկատմամբ որոշում մը տայ։ կալուածատէրքը ալ պատուիրակ պիտի ունենան այս յանձնախմբին մէջ։

Եգիպտոսի պաշտօնական տպագիրը կը ծանուցանէ թէ Ասիրի գաւառին կառավարիչը քանի մը վաչտ կանոնաւոր զօրք յիշեալ գաւառին քանի մ'ապստամբ ցեղերուն վրայ [illegible] դութիւն բերելու համար։ Կառավարիչը կատարելապէս իւր նպատակին հասնելն է, ըստ որում ապըստամբ ցեղերը պարտաւորուեր են հնազանդութիւն յայտնել, իրենց ապարատութեանց արդիւնքն ետ տալ և անվճար մնացած հարկերն ալ վճարել։

Մուսուլի կուսակալութեան մայրաքաղաքը մինչեւ ցարդ բէրբիւք քաղաքն եղած էր։ Կայսերական կառավարութեան որոշմամբ կուսակալն այսուհետեւ Մուսուլ պիտի նստի։

Շաբաթայի կուսակալ Ալի փաշա հրաժարական տուաւ։

Կ. Պոլսէն յունվար 9 թուով կը հեռագրեն Եւրոպական լրագրաց.— «Յունաց Պատրիարքը դեռ պատասխան չէ ստացած Պուքրէշ ղրկուած ծանուցագրին, որով նը պատակն էր Յունական և Ռումանական եկեղեցեաց մէջ հերձուածի մը ծագման առաջքն առնուլ։ Յունաց Պատրիարքին հրաժարական տալուն ղրոյցը կը ժխտուի, բայց թէ՝ այս հերձուածի խնդիրն և թէ՝ ուրիշ խնդիրներ շատ կը դժուարացնեն Պատրիարքական պաշտօնավարութիւնը։

Պաշտօնական աղդ մը կը ծանուցանէ թէ Ռուսիայէն դաղթող Հրեայք չեն կրնար Պղեստինի մէջ բնակութիւն հաստատել։ Այս արգելք թուրքիոյ մէջ դաւառաց վրայ չտարածուիր, բայց սա պայմանաւ որ Հրեայ դաղթականք նախ Օսմ. հպատակութիւն ընդունին, և որովհետեւ տակաւին այս մասնաւոր որոշում մը չէ տրուած, պաշտօնական աղդը կը ծանուցանէ թէ այսուհետեւ Ռուսիայէն եկող Հրեայ դաղթականք՝ բնակութիւն հաստատելու նպատակաւ Օսմ. դաւառներն երթալու արտօնութիւն չունին մինչեւ ցնոր անօրէնութիւն։ Բ. Դուռն՝ այս մասնաւոր հրամանները ղրկեց դաւառաց կուսակալներուն, որպէս զի դաւառաց մէջ Հրեայ դաղթականաց հաստատուիլն արգելուն։

Վիէննայէն յունվ. 10 թուով հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ Դարատաղի սահմանագլուխը դծող Օսմ. և Դարատաղցի պատուիրակներն իրենց ատեանները դադրեցուցեր են և Օսմ. պատուիրակները նոր հրահանգ խնդրեր են Բ. Դռնէն։

Վաղբի ծանուցանելով թէ Պուլդարիայէն եկած լուրերը դէշ են, կ'ըսէ թէ իշխանը թէև բարի դիտումներ ունի, բայց ամէն կողմէ Ռուսական մեքենայութեամբը շրջապատուած է։ Պուլղարիոյ կառավարութիւնը Իսլամաց գործերուն ականջ չդներ և անոնց կալուածները Պուլղարաց ձեռքը կը դանուին եղեր։ Ռուսիայէն եկող Ռուս սպայներէն ոմանք՝ Պուլղարաց թելադրութեամբ՝ Իսլամ կանանց պատիւը կը բռնաբարեն եղեր։ Զղխանեք թէ վաղբի տուած այս լուրերն ո՞ր աստիճան ստոյգ են։

Ֆարտիս Պոսֆոր լրագիրը քանի մ'օր առաջ կը ծանուցանէր թէ Ռուսերշաբթի իրիկուն Շեշլի թրամվային կառքը դնացած միջոցին խումբ մ'աւազակներ վրան յարձակելով կեցուցեր և կառքին մէջ դանուողները ղեն ի ձեռին կողոպտեր [illegible] Այս առաւօտեան թուրք լրագրաց մէջ հրատարակեալ պաշտօնական աղդ մը բոլորովին կը հերքէ Ֆարի այս դրոյցը։

Վաղբի կըսէ թէ Դատական գործոց նախարդ նախարար ձեվ-ոեթ փաշա կայսերական պալատն հրաւիրուեր է ինչ ինչ կարեւոր խնդրոյց վրայ իւր կարծիքն յայտնելու համար։

Վեհ. Սուլթանին թիկնապահ Սիւլէյման փաշա, որ յատուկ պաշտօնով Թէհրան ղրկուած էր, մայրաքաղաքս վերադարձաւ կարնոյ ճանրով։

Վաղբի բացարձակապէս կը հերքէ Ֆար տիս Պոսֆորի տուած այն լուրը թէ Կարնոյ մէջ ձերբակալեալ հայոցմէ 75ը մայրաքաղաքս բերուելով բանտարկուած են ոստիկանութեան դուռը։

Սթամպուլ լրագիրը կը ծանուցանէ թէ Կ. Պոլսոյ մէջ կանոնաւոր պէս կառք բանեցնելու մենաշնորհը խնդրող ընկերութիւն մը կազմուած է, որ կառաջարկէ դիլիր ցորեկ կառք բանեցնել չափաւոր սակագնով (թարիֆա), և Պոլսոյ մէջ բանող բոլոր կառքեր դնել կանխիկ վճարելով։ Այս առաջարկ պետական խորհրդոյ քննութեան յանձնուած է։

Երկու օրէ ի վեր Օսէսայի ներքին նաւամատոյցը բոլորովին սառած է։ Աւստրիական թղթատարութիւնը կը ծանուցանէ հասարակութեան թէ Դանուբի մէջ սառոյցներ գտնուելուն պատճառաւ Ռուսճուգէն Ճուրճեվոյ հաղորդակցութիւնն ընդհատուած է։

Աւստրիական Լոյտի ընկերութեան Մինէրվա շոգենաւն, որ Ալէքսանդրիա երթալու համար յունվ. 3ին Թրիէստէն մեկնած էր, Քորֆուի շրջակայները փոթորկի հանդիպելով խրեցաւ և ամէն ջանից հակառակ ընկղմեցաւ։ Սակայն նաւաստիք և ուղեւորք կրցին ազատիլ։ բայց ուղեւորներէն մին խեղդուեցաւ։ Նաւաստեաց երկուքն ալ վիրաւորեցան։

ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Նիս 13 յունվ.

Պ. Կամպէթայի յուզարկաւորութեան հանդէսն այսօր կատարեցաւ ի ներկայութեան բազմաթիւ ժողովրդեան։

Փարիզ 15 յունվ.

Երեսփոխանական ժողովին մէջ՝ Դաղխարարապետ եւ արտաքին գործոց նախարար Պ. Տիւբլէր Եգիպտական խնդրոյն վիճակը ծանուցանելով ըսաւ թէ Անգլիա առանձին գործել ուզելով, Ֆրանսա իւր գործելու ազատութիւնը վերստացած է եւ յոյս յայտնեց թէ ժողովը, ինչպէս նաեւ Եւրոպա հաւանութիւն պիտի տան կառավարութեան ընթացքին։

Գեկին տեսարակն այսօր երեսփոխանաց [illegible] մէջ պարտնակեալ Պ. Տիւբլէրի պաշտօնագրերը կը հաստատեն թէ Ֆրանսայի համար Եգիպտոսի մէջ իրաց հաստատեալ նախկին վիճակին պահպանումը կամ համագօրը պահանջելէ չէ դադրած։

Կրանվիլ կոմսին պաշտօնագրերն կարմրական հակազութիւնը ջնջելու վրայ կը պնդեն, բայց կարծիք կը յայտնեն թէ Ֆրանսա եւ Անգլիա պիտի կրնան միշտ օգտակար ազդեցութիւն մ'ի գործ դնել Եգիպտոսի մէջ։

Վերջապէս, յունվ. 4 թուով ծանուցագրի մը մէջ Պ. Տիւբլէր կ'ըսէ թէ ջնդունիր որ Արապիի ապստամբութեան զսպումը՝ քոնթրոլին, ինչպէս նաեւ Եգիպտոսի մէջ հաստատեալ միւս միջազգային կարգադրութեանց ջնջուելու պատճառ լինի, եւ կը յայտնէ թէ Անգլիոյ բռնած ընթացքը կը պարտաւորէ Ֆրանսա իւր գործելու ազատութիւնը վերստանալ։

Լոնտրա 15 յունվ.

Թայմզ լորտ Կրանվիլի առ մեծ տերութիւնս ուղղած շրջաբերականին մէկ բովանդակութիւնը կը հրատարակէ, որ Անգլիոյ Եգիպտական աշխարհավարութիւնը կը բացատրէ։

Լրագիրք առ հասարակ կը կարծեն թէ տերութիւնք Եգիպտոսի նկատմամբ Անգլիոյ հիմնագիրը պիտի ընդունին։

Տըպլինէն քաշուած հեռագրի մը կ'ըսէ թէ 17 նոր ձերբակալութիւնք եղած են քաղաքին մէջ։

Վիէննա 15 յունվ.

Պարոն որ Հիրշի մէկ նամակն անվաւեր կը յայտարարէ թակպլաթ լրագրին մէջ հրատարակեալ վիմբիֆէն կոմսին այն նամակն, որ կ'ըսէր թէ Աւստրիոյ դիւանագէտք ծախուած են Պարոն որ Հիրշի։

Լոնտրա 16 յունվ.

Թայմզ կը գովէ Եգիպտական խընդրոյն վրայ երեսփոխանական ժողովին մէջ Պ. Տիւբլէրի ըրած յայտարարութեան չափաւորութիւնը։

Բեղրսպուրկ 15 յունվ.

1883 տարւոյ երմատոյցին հաւասարակշռուած է 778 միլիոն բուպլիի։

Թղթադրամը ջնջելու սահմանեալ 50 միլիոն բուպլին ծախսուց մէջ չերեւիր։ Երմատոյն նախարարին յայտարիրը կըսէ թէ 1883 տարւոյն համար որ եւ է փոխառութիւն հարկաւոր չէ, եւ կը հաստատէ թէ տերութեան երեսմարքին բարւոքումն հնարաւոր եղած է կառավարութեան արտաքին խաղաղական եւ հաստատուն աշխարհավարութեամբ, ինչպէս նաեւ ներքին գործոց նկատմամբ ցուցած ազդուութեամբ եւ յարատեւութեամբ։ Ակրոնիչէֆէն (Լեհաստան) քաշուած հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ քաղաքին մէջ հաստատուած ՍԴԺ երկէս մը (սիրք) ներկայացում արուած միջոցին բռնկելով ամբողջապէս այրեցաւ։ Մեռեալներուն թիւն 300 կը հաշուի։

Փարիզ 16 յունվ.

Նարոլէոն իշխանին մէկ յայտարարութիւնն, որ երկրին ազդի վիճակը քննադատէր եւ ինքզինք Նարոլէոնեան կայսրութեան ժառանգ կը հրատարակէր, այս առաւօտ պատերուն վրայ փակցուեցաւ. սակայն ոստիկանութիւնն անմիջապէս հաւաքեց զայն։

Փարիզ 16 յունվ.

Նարոլէոն իշխանն այսօր կէս օրէն յետոյ բռնուելով Փարիզի բանտը տարուեցաւ։

Փարիզ 16 յունվ.

Երեսփոխանական ժողովոյ մէջ, Նարոլէոն (Ժերոմ) իշխանին ձերբակալութեան նկատմամբ Պ. Ժոլիպուայի (Պոնապարթեան) ըրած մէկ հարցապնդման պատճառաւ, ժողովը 81ի դէմ 417 ձայնով օրակարգ մ'ընդունեց, որ կառավարութեան բռնած ընթացքին հաւանութիւն կուտար։

Պ. Ֆլոքէ առաջարկ մը կը ներկայէ, որ երբեմն Ֆրանսայի վրայ թագաւորող ընտանեաց անդամները Ֆրանսայէն արտաքսելու կը միտի։

Պ. Ֆլոքէ սոխպոզականութիւն պահանջելով, ժողովը 112ի դէմ 328 ձայնով ընդունեց սոխպոզականութիւն։

Փարիզ 17 յունվ.

Լրագիրք ընդհանրապէս հաւանութիւն կուտան Նարոլէոն իշխանին ձերբակալման, բայց կը պարտաւեն Պ. Ֆլոքէի առաջարկը։

Լոնտրա 17 յունվ.

Պ. Կլատսթոն Գան ուղեւորեցաւ։

Գահիրէ 17 յունվ.

Սուանէն եկած վերջին լուրերը կը ծանուցանեն թէ խռովութիւնք կը շարունակեն դաւառին մէջ։

Լոնտրա 17 յունվ.

Գահիրէէն կը հեռագրեն առ Տէյլի Նիւս. «Աուտ մարդարէն յաղթեց 500 մարդէ բաղկացեալ Եգիպտական փոքր զօրամասի մը. զօրաց 240ն սպանուեցան, եւ մնացեալք վերի բռնուեցան։

Բարիզ 17 յունվ.

Կը կարծուի թէ երեսփոխանական ժողովը պիտի մերժէ Պ. Ֆլոքէի առաջարկն, որ երբեմն Ֆրանսայի վրայ թագաւորող ընտանեաց բոլոր անդամներն երկրէն արտաքսելու կը միտի, եւ թէ հակառաջարկ մը պիտի ընդունի որ արտօնութիւն տայ նախարարութեան արտաքսել այդ արքայազուններն, եթէ հարկ դատի։

Վիէննա 17 յունվ.

Պ. Տը Կիէրս առնոյս 22ին Հռոմէն հոս կ'ուղղուի։

Գահիրէ 18 յունվ.

Անկիս Ֆրանսական հրամանի հրամանագիրն ջնջող հրամանագիրն այս օր հրատարակեցաւ։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ս. Ծննդեան առաջին օրը Ս. Պատրիարք Հայրն Մայր Եկեղեցւոյ մէջ և Երուսաղեմայ Ս. Պատրիարք Հայրը կանանց կողմը պատարագմատուցին և քարոզ տուին ի ներկայութեան հաղարաւոր ժողովրդոյ։

Ս. Պատրիարք Հայրը, Ծննդեան տօնին առթիւ, պաշտօնական մարմնոյ և ազգային երեւելեաց շնորհաւորութիւնները ընդունելէ երեկ և առջի օր։

Ռուսական խորհուրդն, իւր Գ. նստին մէջ, որ երեքշաբթի օր տեղի ունեցաւ, ի ներկայութեան 6 անդամոց, նախ որոշեց Ռուսական խորհրդոյ դրասենեակ ընել Դարպինոյ Մատենադարանն։ Ապա Ա. Յովսէփեան Աբրահամ էֆէնտի յիշեալ տպագ տանելու խնդրոյն վրայ պատրաստուած մանրամասն տեղեկագիրը կարդացուելով ըստորագրուեցաւ, և որոշուեցաւ Ծնընդեան երկրորդ օրը Ս. Պատրիարք Հօր ներկայացնել զայն, ինչպէս ալ եղաւ երեկ։ Այս տեղեկագիր Ա. Յովսէփեան Աբրահամ էֆէնտիի յանցաւորութիւնը կ'եղրակացնէ, և որովհետեւ ժողովրդեան միտքն զբաղեցնող խնդրոյ մը կը վերաբերի, կը յուսանք թէ հրատարակութեան պիտի արուի։ Խորհուրդն ապա Պեօյուքտէրէի Ազգային վարժարանին նորակազմ հոդաբարձութիւնը վաւերացուց, և Սարմաթ օղլուի, Օրթագիւղի և կեսարիոյ Լեվերեբ գիւղաքաղաքի ազգային վարժարանաց նկատմամբ ներկայացուած մանաւոր խնդրոյ վրայ տընօրինութիւններ ըրաւ։ Նաեւ Ս. Պատրիարք հօր մատուցուելու համար շնորհաւորութեան ուղերձ մը պատրաստել, և երեկ ներկայացուց։

Ս. Ծննդեան տօնը շնորհաւորելու համար, դեսպանատան ոմանց թարգմաններն երեկ Պատրիարքարան գնացին։ Յունաց և Պուլկարաց փոխանորդներն ալ գնացին, և Մայր–Եկեղեցի իջան աղօթելու ըստ սովորութեան։

Գոհութեամբ կը ծանուցանենք թէ Գարակէօղեան Գրիգոր էֆէնտիի և Բերայի կարուածոյ խնդիրն ազգային շրջանակի մէջ իւր միակ բանաւոր լուծումը գտած է։ Բերայի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյ նորակազմ հոդաբարձութիւնը Գարակէօղեան էֆէնտիի հաշիւները քննելով և հանդերձ տոկսեօք իւր 4,300 ոսկւոյ պարքի մը գոյութիւնը ճանչելով, իւր 1,000 ոսկին կանխիկ դրամով և իւր 3,000 ոսկին 100 ին 9 տոկոսով մուրհակի մը միջոցաւ հաստատած է յիշեալ էֆէնտիին, որ այս առթիւ 600 ոսկի նուիրած է Բերայի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյն։ կը յիշուի թէ հոդաբարձութիւնը մնացեալ 2,700 ոսկի ստացած էր Ալբազարի հատումէն, և այսպէս կարող եղած է այս խնդիրը փակելու, առանց դատի պէտք թողու։

Աջի օրը Բերայի հոդաբարձութիւնը Գարակէօղեան էֆէնտիի հետ Ս. Պատրիարք Հօր Ս. Ծննդեան շնորհաւորելու երթալով, հոդաբարձութեան Ամենապատ Նուբեան էֆէնտի խնդրոյն այս գոհացուցիչ ելքը ծանոյց Ն. Սրբազնութեան, շնորհակալութիւն յայտնելով Գարակէօղեան էֆէնտիի ըրած զիջումներուն համար։

Լէվիաձնայ կաթողիկոսական խնդրոյն վերաբերեալ գլխաւոր իրողութիւնք, Գէորգ Դ. կաթողիկոսի վախճանումէն և Կ. Պոլսոյ Ազգային ժողովոյ բռնած սուգէն ըսկըսեալ մինչեւ Թումանոֆ իշխանին յատուկ դիտումով մը Լէվիաձին երթալն՝ հեռագրուած են Եւրոպական լրագրաց։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵՆՍԱԳԻՐ ՀԱՅՈՑ

1882 — 883

(Շարունակ.)

11. Նախընթաց հատուածներէն կ'երևի թէ 1882 տարւոյ մէջ ազգային վարչական զօրութիւնը այնչափ զբաղած էին արտասովոր խնդիրներով, որ ազգային ընդհանուր վիճակի բարւոքման համար, կամ գէթ արդէն կեցած ազգային հիմնարկութեանց բարենորոգման և զօրացման համար հանդարտ գլխով և գոհ սրտով բան մը չէին կրնար որոշել և գործադրել։ Յետնենք ուրեմն թէ անհատական զօրութիւնը մինչև ո՛ր աստիճան յաջողեցան ընալ այս պակաս։

Ա. Բառին բուն նշանակութեամբ անհատական մեծագործութիւնը, որպէս օրինակը կը տեսնենք մեր Յոյն դրացեաց քով, կը պակսին մեր մէջ։ Այսու հանդերձ, մինչդեռ ազգային դատարակութեան մասին 1882 տարւոյ բոլոր ընթացքին մէջ ոչինչ եղաւ ազգային իշխանութեան ձեռամբ, գոհացուցիչ է տեսնել թէ քանի մը բարեկարգ հանրաց էրեարք, զոր անհատական նախաձեռնութեան կը պարտինք, այդ միջոցին ո՛չ միայն շարունակեցան անխափան, այլ և 1883 ի սկիզբը նիւթապէս և բարոյապէս աւելի զարգացուն վիճակ մը կը ներկայեն քան 1882ի սկիզբը։

Բ. Ազգային ընկերութիւնք ժողովրդային նախաձեռնութեան և գործունէութեան դլխաւոր արտայայտութիւնն են մեր մէջ։ Արդ, 1882ին ազգային զանազան ընկերութիւնք իրենց վիճակը չբարւոքեցին զատ, ոմանք բաղդատմամբ տարի մը առաջուան կացութեան, յետնեալ իսկ են։ Մեծագոյն ընկերութիւնք տակաւին չկրցան ապահովել տարեկան 4-5,000 ոսկւոյ եկամուտ մը, թէև յոյժ կարևոր և ազգօգուտ գործ մը կը կատարեն երկսեռ դպրոցներ պահելով ի Հայաստան և ի Կիլիկիա, և Պարտէզագործի մը անյաջողութիւնը կրնայ ազատաբեր հետեւանք ունենալ ընկերութեան գոյութեան վրայ իսկ։ Այս վիճակ պատիւ չբերեր ո՛չ ժողովրդեան, ո՛չ ալ ընկերութեան անդամոց։ Պէտք է լրջօրէն աշխատել՝ մի կողմէ՝ ընկերութեան դատական հաստատութեանց վիճակն ու ընթացքը բարւոքելու, միւս կողմէ հասոյթներն աւելցնելու և ապահովագրութեան մը վերածելու։ Օտարազգեաց, մանաւանդ Անդլիացւոց, դիմելու դաղափարն ալ հիմնովին պէտք է նկատել։ — Դարձեալ կրթական նպատակաւ, Աշխարհագրական Հայրենեաց և Դրոյցաբեր Տեղեաց ընկերութիւնք կը շարունակեն դրամ հաւաքել և առ այժմ փոքրիկ հաստատութիւններ պահել, որք կը յուսանք թէ պիտի զարգանան ի պատիւ և ի շինութիւն Հայ իդական տեսչ։

Գ. Տարեական Մեսրոպեան վրայ 1882 տարւոյ մէջ քանիցս խօսուեցաւ, բայց այդ հաստատութիւն մնուտնական գոյութիւն մը միայն ունի այսօր, ինչպէս էր տարի մը առաջ։ Հայաստանի Հայ Ժողովրդեան մնտեսական վիճակի բարւոքման խնդիրը պէտք է լրջօրէն ձեռք առնուի իսկ Տնտեսական Միութիւնը, դեռ առ այժմ չունի այնպիսի կազմութիւն, ուղղութիւն և վիճակ մը, որ շօշափելի ծառայութիւն մը կարենայ մատուցանել այդ նկատմամբ։ —Դաղափարաց նոյն կարգին մէջ, բոլորովին կաղմալուծեալ կը դտնենք Աբոնեարարաց ընկերութիւն, որ երկրագործական վարժարան մը կը պահէր ի Մուշ։ —Նոյնպէս ձայն չկայ Վանայ լճին վրայ ընթացող քառնեարաց ձեռնարկող Հայ դրամատերաց ընկերութենէն։ Պէտք եղած կայսերական հրամանագիրն ստացուած է բարեբախտաբար, բայց կը լսենք թէ դրամատերաց կը վարանին, ո՛չ բոլորովին եւ քաջալերով գործէն, ո՛չ ալ յառաջ տանելով դայն։ Բայց ձեռնարկն յաջողութեան մեծ յոյսեր կուտայ, և դրամատերաց օգտակարապէս կրնան վարձ մը տալ։ Վանայ լիճը չքաղաքացուած է մարդաշատ և արդաւանդ դաւառներով, որոց Հայ և Քուրդ բնակիչք ընդհանրապէս աշխատասէր և արդիւնաւոր ժողովուրդ մը կը կազմեն։ Եթէ ծովակին վրայ քանի մը շոգենաւեր բանին, փոխադրութեան բաւական նիւթեր դտնելէ զատ, մի կողմէ Վանայ և միւս կողմէ Մշոյ և Բաղէշի միջև ճամբան կարճելով, բազմաթիւ ուղեւորներ ալ կրնան փոխադրել, և ինչպէս ի սկզբան հաշիւ եղած էր, ծախքն հանելէ զատ, հետդհետէ աճեցուն շահ մը կրնան ապահովել։ Ուստի, մենք այս կարեւոր արտօնութիւնը ձեռք բերող Հայ դրամատերաց թէ՛ շահասիրութեան և թէ՛ հայրենասիրութեան կոչում կ'ընենք, լրջօրէն նկատողութեան առնելու գործը և երկրին ապագայն, եթէ չեն ուզեր օր մը օտարազգեաց ձեռքը արդիւնաւորուած տեսնել այսպիսի շահաւոր և երկրաշէն ձեռնարկ մը։

Դ. Մեր ուսուցչական մարմինը պէտք ունի զատելու, զարգանալու և իւր կոչման մնաւորապէս և բարոյապէս առաւել արժանի դիրքի մը բարձրանալու։ Ասոր համար անշուշտ մեծ պէտք ունինք Վարժապետանոցի մը, բայց մինչև որ այդպիսի բազմածախս հաստատութիւն մը կարենանք ունենալ, Ուսուցչական Միութիւն մը, որ ուսուցչաց իրերակցութեան դաղափարին վրայ հիմնուած լինի, կրնար ունենալ օգտակար արդիւնք։ Այդպիսի փորձ մը յիրաւի փորձուեցաւ 1882 տարւոյ մէջ, բայց Ո—ՈՒՅՆԱՆ Հայկերդրի սեղանին վրայ պարպուա՝ բաժակներու շրջանի հետ, Միութեան դաղափարն ալ անհետացած լինել կը թուի դժբախտաբար։

Ե. Եկեղեցականաց մնաւոր և բարոյական վիճակի բարւոքման պէտքին վրայ այնչափ խօսուած է, որ մեր կուսակրօն Հարք վերջապէս ըմբռնեցին դէթ ի ցոյց մարդկան բան մ'ընելու։ Տարեւոր հրամանագրեցին Եկեղեցական Մեսրոպեան։ Այս Եկեղեցական միաբանութիւն, որ չոյտ չանցած եկեղեցական անմեղանութիւն դարձաւ, հիմա ո՛չ անուն ունի, ո՛չ դոյութիւն։ Բայց խնդիրը նոյն կը մնայ։ Եթէ Հայ կղերին վիճակը չբարւոքի, ո՛չ միայն ազգային յառաջդիմութեան դործը պարտի կանգ առնուլ կերօնական ազդի մը մէջ, այլ մի կողմէ անհաւատութեան և միւս կողմէ կերօնատիրութեան և օտարամոլութեան տարածումը անհաշուելի վնասներ պիտի տայ մեր Ազգին։

Ուստի, դոհութեամբ ընդունուեցաւ Ս. Պատրիարք Հօր մէկ ծերագիրն, որ, տարւոյն վերջերը, քահանայից ընծայարան մը հաստատել որոշեց, ուր ամուսնացեալ եկեղեցականք և քահանայագուք պիտի հրահանգուին իրենց պաշտման վերաբերեալ ուսմանց մէջ։ Յաջողութիւն կը մաղթենք այս ձեռնարկութեան։

Հայ կղերի վիճակին բարւոքման հետ սերտ կապակցութիւն ունի վանօրէից բարեկարգութիւնը։ Ի մանաւանդ մեր քանի մը մեծ վանքեր լաւագոյն կէրոնոցներ կրնան լինել։ Վանօրէից բարեկարգութիւնն ունի նաեւ մեծ կարեւորութիւն կրթական և տնտեսական նկատմամբք։ Ի չարս ազգային ներքին բարենորոգմանց, զոր իրաւունք ունինք ոպասելու Ս. Ներսէս Պատրիարքի նոր պաշտօնավարութենէն, այս խնդիր եւս արժանի է լուրջ նկատողութեան։

Զ. Տարւոյն վերջերն ազգային հարուստք, Ս. Ներսէս Պատրիարքի հրաւէրին պատասխանելով, համեստ դումար մը ստորագրեցին, Պատրիարքարանի վերանորոգութենէն և ընդարձակումէն զատ, Աշէրէն կէրոնական վարժարանի մը հաստատման համար ի Կ. Պոլիս։ Կը վախնանք որ այս ազդօգուտ ձեռնարկ դադարային վիճակի մէջ չմնայ։ Ղեկանուհեաւ հանդանակութեան շարունակման վրայ լուր մը չառնինք։ Բայց Ս. Ներսէս Պատրիարքի նման կրօնասէր ազդապետ մը պէտք չունի մեղմէ լսելու թէ նոր տարւոյն մէջ յառաջ մղուելիք գլխաւոր ձեռնարկութեանց մէն ալ այս է։

Է. Անհատական ազդօգուտ հիմնարկութեանց կարգին մէջ, մասնաւոր հաճոյք կը զդանք յիշատակելով Խապիտի Գալֆայեան Որբանոցն, որ 18 տարիէ հետէ կը շարունակէ քանի մը տասնեակ որբ և անտէրունչ աղջկանց ընտանեկան կրթութիւն մը տալ, և երբեմն ալ պատշաճապէս տեղաւորելով զանոնք, պատճառ լինել անոնց երջանկութեան։ Սրբուհի մայրապետ իրաւունք ունի նիւթական և բարոյական աւելի մեծ օժանդակութիւն մը դտնելու Ազգին բարեսէր մասէն։ Գալֆայեան Որբանոցին դէմ չենք կրնար հանել Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցն, որովհետեւ երկուքին պաշտօնները բաւական տարբեր են։

Եթէ բարեգործութեան զգացումն անցեալ տարի մեծ արտայայտութիւն մը չունեցաւ, և Գալֆայեան Որբանոցն իւր համեստ և կարօտ վիճակի մէջ կը մնայ, ազգային ամեն տեսակ թշուառաց մեծագոյն ապաստանարանը, Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցն ալ նիւթական

ջոգ վիճակ մը չներկայեր

սեր, աղքատասէր՝ ան

ճարպիկ Հոգաբարձութիւն սը

քառամեայ պաշտօնավարութիւնն Ազգին միահամուռ բաղձանքով նորոգեցաւ, արդարեւ մեծ վտանգներէ ազատեց ազգային այդ կարեւոր հաստատութիւն, և հայի և մեր պարէնին շարունակումը վրայ հասնելով, օրական պիտոյքն ապահովեցան։ Բայց մեր միակ Հիւանդանոցը պէտք ունի նորոգման և ընդարձակման, և այս ալ ազգային բացառիկ առատաձեռնութեան մը կը կարօտի, մանաւանդ նոր տարւոյն մէջ։

12. Անցեալ տարւոյ մէջ Ազգին միաբն ղբաղեցնող կարեւոր խնդրոց մին եղաւ Երուսաղէմի ազգային վանքին պարտուց խնդիրն։ 35,000 ոսկւոյ ահագին պարտքի մը վճարման հրաւէր կարդացուեցաւ Ազգին, և Երուսաղէմի Ս. Գիսարիարքն այդ նպատակաւ Կ. Պոլիս եկաւ։ Պարտքին քանակութիւնն հետդհետէ կ'աւելնայ 2,000 կամ 2,500 ոսկւոյ տարեկան տոկոսի մը բարդմամբ։ Հանդանակութեան արդիւնքն, որ թէ՛ աստ և թէ՛ Ռուսահայս, 5,000 ոսկւոյ չհասնիր տաքաւ, քաջալերական չէ առ այժմ։ Պարտուց բարձման Յանձնաժողովը լաւ մշակեց խնդրոյն յորդորական մասն, ազդու հրաւէրներ հրատարակելով պարբերաբար։ Արդ, կը կարկնելով ինչ որ ըսինք Ս. Եսայի Պատրիարքի Կ. Պոլիս եկած ժամանակ, կը յիշեցնենք թէ խնդրոյն հաշուական և փաստաբանական մասն ևս պէտք ունին մշակուելու։ Հարկ է Ազգին ներկայել պարտուց մեկ անկեղծ, մանրամասն և դիւրըմբռնելի հաշիւն. հարկ է թիւերով և թուականներով ցուցնել ինչ որ հնարաւորական ձեւերով ցուցնել կարելի չեղաւ. հարկ է հրատարակել ինչ որ պաշտօնական տեղեկագրերու թղթատանակին մէջ ծածկեալ կը մնայ, և այս բանաւոր ուղղութիւն թիւերուս աւելի քաջալերական արդիւնք ունենայ։

13. Ազգային դիզուած պարտուց խնդիրն հարիւր կը յիշեցնէ ազգային դիզուած դումարներու դոյութիւնն, որ անժխտելի է։ Այսպէս, Սովէրոց պատուարժան Յանձնաժողովոյ քով հանդանակութեանց դումարէն կը մնայ 6 հազարէն մինչև 10,000 ոսկւոյ դումար մը, որ անշուշտ ազդօգուտ նպատակի մը պիտի դործածուի։ Մանաւանդ կը յիշեցնենք թէ Բերայի մեծ հրդեհին առթիւ եղած հանդանակութեանց հաշիւէն 10,000 ոսկւոյ չափ դումար մը կը մնայ ժամանակին Ազգ. ժողովոյն քով, յորմէ տակաւին չէ պահանջուած այդ պատկառելի դումար։ Սմանոյի մէջ Տիվրիսցի նամակագիր մը կը ծանուցանէ թէ Էջմիածնայ Հայրապետէն ի նպաստ Հայաստանի սովէրոց Կ. Պոլիս ղրկուած քանի մը հազար ոսկւոյ դումար մը Հայ մեծատան մը քով կը մնայ։ Դարակէօղեան կտակը դեռ չէ դործադրուած, և ասոնք եւս Ազգը կարեւոր դումար մը ունի, որ խնդիր չկրնար վերցնել։ Վերջապէս, Դեր. Ամիրոսիոս վարդապետ Ռուսահայոցմէ աւելի քան 2,000 ոսկւոյ հանդանակութիւն ըրած է, որ տակաւին ազդօգուտ նպատակի մը չէ դործածուած։ Երզնկայէն մեզ արուած տեղեկութեանց նայելով, կը թուի թէ օգտակար է նաեւ հաշիւ մը պահանջել Դեր. Հմայեակ եպիսկոպոսէն՝ Երզնկայի գիշերօթիկ վարժարանին անուամբ երկու տարի անընդհատ իւր ձեռամբ կատարուած հանդանակութեանց համար, որոց մի փոքր մասն և եթէ վատնուած պէտք է լինի, ըստ որում Գիշերօթիկը վակուած է Ն. Սրբազնութեան Կ. Պոլիս դալէն ի վեր։ Այս և նմանօրինակ ծածկեալ դանձեր պէտք է երևան հանուին մանաւանդ Ազգին այս բազմակարօտ վիճակին մէջ, փոխանակ ասոր ու անոր անձնական շահուն ծառայելու վերջոյ կորնչելու։

14. Արեւմտեան Հայ դրականութեան վիճակն 1882 ին՝ հեռի էր մխիթարական լինելէ։ Դրական կամ դիտական կարեւոր երկերոյս չտեսան։ Նոր դրագէտներ երեւան չեկան, կամ արդի դրագէտք կարեւոր յաւելում մը չբերին իրենց համբաւոյն վրայ։ Բանի մը անհրաժեշտ դասագիրքեր միայն հրատարակեցան, լեզուաց և դիտութեանց ուսուցումը դիւրացնելու սահմանուած։ Ժողովրդեան աղքատութիւնն և ընթերցութեան ընդհանուր պակասութիւնը մի կողմէ, կառավարական խիստ դրաքննութիւնն ու արգելքները միւս կողմէ, դլխաւոր խոչընդոտներն եղած պէտք է լինին դրական այս ամուլ վիճակին։ Թերեւս բարձրագոյն պատճառ մ'եւս կար, այն է՝ վիպականէն և վերացականէն Հայ մտաց տակաւ դրական և դիտական ուղղութիւն մը ստանալն, որով դրականութեան թեթեւ կոչուած տեսակը կը կորուսանէ իւր յարդ։ Ս. Նարայր Բիւզանդացւոյ Ֆրանսահայ Մեծ Բառդրքին հրատարակումն անխափան շարունակեցաւ, և այս տարի կը լրանայ։ Ինքնօգնութեան, հաստատամտութեան և համբերութեան մասին շատ Հայ դրագէտք կրնան օգտակարապէս հետեւիլ Ս. Նարայրի օրինակին։ Ս. Մ. Դարադաշեան շարունակեց իւր քննադատական աշխատութիւն Հայ Պատմութեան վրայ։ Իրմէ կ'իմանանք թէ իւր դործին Բ. հատորն, որ առաջնոյն եռապատիկ մեծութիւնը պիտի ունենայ, տակաւին ամբողջացած չէ, բայց կրնայ լոյս տեսնել դեպ ի տարւոյս վերջն։ Իւր հակառակորդ, Լոնդոնաբնակ Հ. Պարոնեան, որ Աբէ-Եղեան Մասնի մէջ վաստ էր հերքում մը հրատարակել Բանական Պատմութեան դէմ, մի քանի ամիս առաջ յանկարծ լռեց դրեթէ տակաւին բան մը չըսած։ Թէ անհոդութիւնն որո՛ւ կողմն է, հանդիսին Ս. Խմբագրի՞ն կողմէ, որ տեղ չկրնար դտնել ստանձնած հրատարակութիւնը շարունակելու, թէ Ս. Հեղինակին կողմէ, որ կէս ճամբան մնացած է, տակաւին չհասկցանք։ Զիարդ և իցէ, Ս. Դարադաշեան և Հ. Պարոնեան պէտք չունին մեր հաւատաց թէ Ազգին ազնիւ մասն հետաքրքրութեամբ կը հետեւի այս աշխատութեանց, որոց նպատակն է զրել Հայ պատմութեան վիպական մասերն իրական մասերէն, և մեր նախնեաց մեկ հարազատ պատմութիւնը դնել մեր առջև, որչափ կը ներեն պատմական հետազօտութեանց արդի վիճակը։

Մխիթարեան Միաբանութիւնն առջի բարդաւաճ վիճակը չներկայեր։ Զենայիք բոլորովին լռած լինել կը թուին, կամ եթէ ունին դրական որ եւ է դործունէութիւն մը, դլխովին անծանօթ է մեզ։ Հ. Այսրենեան Բենեան Բերպանոնեան երկրորդ և աւելի ճոխ տպագրութիւնը կը պատրաստի։ Վենետիկեանց մէջ նշանաւոր կը հանդիսանայ բաղմարդիւնն Հ. Զանդ Ալիշան՝ Հայաստանի Տեղագրութեան վրայ իւր հոյակապ աշխատութեամբը։ Դիտական դասագիրքերը մնոր մուր դրուածք և Բաղմէպի եռամեայ հրատարակումն, որ կը շարունակուի, այս տեսութենէ դուրս կը մնան։

Արեւմտեան Հայ լրագրութիւնը նիւթապէս զգալի փոփոխութիւն չկրեց 1882 տարւոյ մէջ։ Կեցած թերթերն օգտակար բարւոքումներ կրնան կրել, բայց այս բարւոքումնք անհնար են ցորչափ ժողովուրդն աւելի չքաջալերէ Հայ լրագրութիւնն արդի վիճակին մէջ։ Իսկ, որովհետեւ Հայ խմբագիրք դրամատեր չեն, և ժողովրդային մամուլն քաջալերութեան մը մէջ միայն կրնան դտնել այն նիւթական միջոցներ, որք անհրաժեշտ են որ և է բարւոքում մտցուցանելու լրագրութեան մէջ։—Հայ–Բողոքական հասարակութիւն հանդէս մ'ունեցաւ կիսամեայ Բէ-բէնց հրատարակմամբ, որ աստուածաբանական խնդիրներէ աւելի, դիտական, դրական, պատմական և բանասիրական հանրօգուտ զարուանակութիւն մը ունի։ Կը մաղթենք որ շաբաթաթերթ մը լինելու բախտն արժանանայ։—Ասիական Ընկերութեան կողմէ նոր տարւոյ սկիզբն Երէքոնոր անուն դրական և դիտական ամսաթերթի մը հրատարակման խօսք կար, բայց դործն առ այժմ բային վիճակի մէջ կը մնայ՝ խի ձեռնարկի մը կարեւոր դժուարութեանց պատճառաւ։ Կ'իմանանք թէ լրագրոյս դրական աշխատակից Տ. Դրասէր Ատամ, որ յիշեալ ամսաթերթին ցնորքն կարդուած էր, անհամաձայնութեան մը պատճառաւ հրաժարած է, և նոր տարւոյն հետ դրական ամսաթերթի մը հրատարակման կը ձեռնարկէ ինքնագլուխ։ Յաջողութիւն կը մաղթենք մեր տաղանդաւոր պաշտօնակցին։

15. Մեր ռուսահպատակ ազգայնոց համար 1882 տարին ապարդիւն չեղաւ։ Ազդօգուտ ընկերութիւնք բազմացան, և արդէն կեցածներն առաւել եւս զօրացան։ Հայերէն օգտակար հրատարակութեանց թիւն աւելցաւ, և ազգային դաստիարակութեան միօրինակ և կատարելագոյն ուղղութիւն մը տալու ջանքեր եղան։ Ընկերութեանց մէջ մանաւանդ ուշադրութեան արժանի է բարեգործական ընկերութիւնն կովկասու Հայոց, որոյ նպատակները բազմադիմի են, և ազդ. կրթութիւն, տնտեսական բարւոքում և թշուառաց ու կարօտելոց տիսիսում միանգամայն կը պարունակեն։ Առանց արտասովոր միջոցի դիմելու, այս ընկերութիւն տարիէ մը պակաս ժամանակի մէջ դանձած է 2,000 ոսկի, և ազգային մէջ կարեւոր դեր մը կատարելու կոչուած լինել կը թուի։ Կամ կասիոյ Հայ իդական սեռն ևս դովելի գործունէութիւն մը ցոյց կուտայ, և իւր ընկերութիւններն ունի այժմ։ Արեւելեան (Իսկանտարեան) Հայ դրականութիւնն աւելի մխիթարական երեւոյթ մը կ'ընծայէր 1882ին։ Փոքր դադարեալ ամսաթերթերն յաջորդեց Աբիւռեան։ Հարաւաթերթերն, որ արդէն կարեւոր տեղ մը բռնած է Տփղիսի Հայ մամուլին մէջ։ Հիմնուեցաւ մանկավարժական ամսաթերթի մը, Վարժարան անուն, որ ակներեւ պէտք մը կը լեցուցու։ Հրատարակուեցան նաեւ քանի մը դասագիրքեր Ռուսահայաստանի քաղաքաց մէջ, որոց վրայ սակայն որոշ դաղափար մը չունինք տակաւին։ բայց Շուշիի Դորձ ամսաթերթն իւր տնտեսական–ընկերվարական դաղափարաց պատճառաւ Ռուս կառավարութեան հետ դժուարութեան մը հանդիպած լինելու կը թուի։ Մշակի տասնամեակն և մանաւանդ օր ընդ մէջ հրատարակուող Մեղու Հայաստանի քսանեհինգամեակը՝ դէպ ազգային մտաւոր ժողովրդային համակրանաց ցոյցերու առիթ տուին։ Դպրոցական և մանկավարժական բազմաթիւ դիրքեր և տեսակներ լոյս տեսան։ Նշանաւոր են Պ. Բաֆֆիի ազգային–պատմական վէպերն, որոց հրատարակումը չարունակեցաւ անցեալ տարւոյ մէջ։ Խեղինը, Դաւիթ Բէկն և Խամսայի Մելիք-Եղնազարը, մեր տեսութեամբ, դարադլուխ մը կը կազմեն ժամանակակից Հայ գրականութեան մէջ։ Այն դրականութեան Լեւ... դէպ մշակուած բայց իրօք յոյժ արդիւնաւոր և հրահանդիչ մեկ ճիւղին կը պատկանին, որոյն կը վերաբերին նաեւ Շահէն ի Սեպէ, Թորոս Լեռնի, Երկոնի Թ. Պարոնեան, Թորգոմ Լուսինեան։ Արեւմտեան Հայ դրականութեան ներկայացուցիչք կրնան օգտակարապէս մշակել զայս ճիւղ, ազգային վէպերու նիւթ առնելով ազգային անցեալ և ժամանակակից կեանքէն ու բարքէն։ Պատմական, ընտանեական, բարոյական և ընկերական օրՀաւ երեւոյթներ և իրողութիւններ, լաւ ուսումնասիրուելով, կրնան նիւթեր մատակարարել դուտ ազգային վէպերու, և այս օրինակ ինքնագիր հրատարակութիւնք Հայ դրադիտաց՝ չո՛ր չափ նախընտրելի են Եւրոպական վէպերու անհամ և անլի թարգմանութիւններէ...։

Անցեալ տարւոյ մէջ կայացաւ ի Տփղիս Ուսուցչական ժողով մը, որոն անդամակցելու համար կաւկասոյ և Ռուսահայաստանի ամեն քաղաքներէ եկած Հայ դրագիտաց, վարժապետաց և ուսումնապետաց նպատակն էր միօրինակ և կատարելագործեալ հիմնադիծ մը որոշել՝ ազգային դաստիարակութեան թէ՛ առարկայից և թէ աւանդման մեթոտի վրայ։ Թէև այս նպատակ մասամբ ևեթ իրագործուած լինի, Ուսուցչական ժողովոյ մը դումարումն ինքնին, և դործունէութեան ոգին որ այդ առթիւ ցոյց տրուեցաւ, քաջալերական էին։ Միայն թէ մեր ռուսահպատակ եղբարք, որք այնչափ տարամիտ են խստիւ դատելու Կ. Պոլսոյ Հայոց ազգային ժողովոյ ազարդիւն ընթացքն... փոքրաձով համոզուեցան թէ ... Թիւ Հայեր ի մի յարկ հաւ... յետոյ, միշտ կարելի չէ ա... ւոր վիճաբանութիւն մը ... անենցմէ։ Խօսք մ'է միայն ընդ թէ Կ. Պոլսոյ Հայք Ֆրանսայոյց թիւեւամտութիւնն ու շաղակրատութիւնը ունին, իսկ Տփղիսի Հայք՝ Կրմանացւոյ լրջմտութիւնն, ասոց համաբարաններուն մէջ կը կրթուին իրենց դործիչները։ Հայոց ժողովրդ. թէ՛ վասիարի ամանց վրայ և ... կուր դեսի եղերաց վրայ, հաստատակամ ընդունակ են ասոնց մը միայն արդիւնաւոր լինելու։

Ազդային շարժումն ի Ռուսահայս զուտ հայրենասիրական առանձնութեամբ մը՝ նախորդ տարիներուն չափ շեշտեալ չէր անցեալ տարի, անշուշտ կառավարական խոստութեանց պատճառաւ։ Ազդային վիճակի բարւոքման և ապագայի վրայ չունեցանք այնչափ փայլուն դասախօսութիւններ կամ հրապարակախօսութիւններ։ Հրատարակութիւններ մասնոյն մէջ Տփղիսի լրագիրք առջի ոգեւորութեամբ չպարապեցան «Ցաճիկ Հայաստանի Հարցով»։ Կարեւորն այն է սակայն որ մեր ռուսահպատակ եղբարք, ազդային զօրաւոր դաստիարակութեան մը միջոցաւ, ներքին յոյժ մը համբարեն և պատրաստեն որ ապագային մէջ կարենայ յաջողապէս դիմադրել ռուս կառավարութեան ազդայնաս խստութեանց թէ՛ եկեղեցական և թէ՛ ընկերական կարգին մէջ։ Այդ ազդային ներքին յոյժը պատրաստելու միտոյ ջանքերն ու միջոցներն են որ ամենէն աւելի համակրութեան և ուշադրութեան արժանի կը համարինք մեզ, և կը յուսանք թէ նոր տարւոյն մէջ մեր սիրելի ազդայինք որ յայնկոյս Մասեաց և յայնկոյս Երասխայ՝ պիտի յաջողին կարեւոր քայլ մ'եւս առնուլ այդ ազդօգուտ ուղղութեան մէջ։ — (*) Բ. Գ.

(Շարունակելի.)

ԱՅԼԵՒԱՅԼ ԼՈՒՐԵՐ

Շանդի զօրավարին, ինչպէս Պ. Կամպեդալի, յուզարկաւորութիւն կառավարութեան ծախիւք կատարեցաւ ի Շարն։ Բազմաթիւ զօրավարք, ընիկ և օտարազգի բարձրաստիճան սպայք, նախարարք, դեսպանք և բիւրաւոր ժողովուրդ ներկայ գտնուեցան այս սխուր հանդիսին։

Ինչպէս Պ. Կամպեդալի, Շանդի զօրավարին ալ մահն անբնական պատճառներու կը վերադրուի, և մեքենայութեան մը արդիւնք կը համարուի։ Բայց ո՛ր-ոպարին ներքեւ կատմամբ յա տիպաւելի զրոյցք աչքաքան յոյժ դատ էին, որ դատական իշխանութիւնն հարկ համարած է քննութիւն մը բանալ, մանդամայն ամեն միջոց ձեռք առնելով, որ լրագրաց մէջ այլ ընդայլոյ հրատարակութիւնք չլինին այս խորհրդաւոր պատոնութեանց վրայ։

Ռուս խեան Բարոյական Ուղղափառաց և Անիշխանականաց յարած լինելով, այժմ Լիսնի Ֆրանսական դատարանաց առջև կը դատուի իրրեւ մին ի հեղինակաց այն Անիշխանական եղեռնագործութեանց, որք, ինչպէս կը յիշեն ընթերցողք, քանի մ'ամիս առաջ տեղի ունեցան ի Մոնսոլ-Լէ-Մին և շրջակայքն։ Ամբաստանեալը, ընդ որս և իշխանը, կ'ընդունին թէ ընկերվարական դաղափարաց տարածման աշխատող են, բայց դործարաններ և հասարակային շէնքեր քանդելու և մարդիկ օդն հանելու նպատակաւ դաւադրութեան մը մասնակցած լինելու ամբաստանութիւնը կը մերժեն։

Պիզմարք իշխանը Պ. Կամպեդալի մահուան առթիւ սա կարծիքն յայտնած է թէ Գերմանիա պարտաւոր է դաւաբանել քան թէ ուրախանալ Ֆրանսայի նախորդ Դիկտատորին մահուան համար. որովհետեւ Ֆրանսական Հանրապետութեան գլխաւոր նեցուկն էր Պ. Կամպեդալ, որ միանդամայն պահպանողական ուղղութիւն մը կուտար անոր։ Արդ, Հանրապետական – Պահպանողական կառավարութիւն մը խաղաղութեան

(*)։—Այս Տեսութեան մնացորդն է Հայոցք մը Հայաստանի դաւառաց ազդային վիճակին վրայ յամին 1882, եւ Վերջաբան մը։